

Prof. dr hab. Wiesław Jamrożek
Zakład Historii Wychowania
WSE Uniwersytetu im. A. Mickiewicza
w Poznaniu

Ocena osiągnięć dr Anety Bołdyrew ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

Z przedłożonej do wniosku dokumentacji wynika, iż dr Aneta Bołdyrew jest absolwentką Uniwersytetu Łódzkiego. To w tej uczelni w 1999 roku uzyskała tytuł magistra historii po zdaniu egzaminu dyplomowego, którego podstawą była rozprawa o charakterze biograficznym nt. *Walerian Łukasiński w historiografii i pamiątkach polskich*, napisana pod kierunkiem prof. Wiesława Pusia. Bezpośrednio po ukończeniu studiów podjęła pracę jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Brzozie k. Piotrkowa Trybunalskiego, a z początkiem września 2000 roku została zatrudniona na stanowisku asystenta w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego w Kielcach - Filii w Piotrkowie Trybunalskim.

P. Aneta Bołdyrew, wykonując obowiązki nauczyciela akademickiego w piotrkowskiej filii kieleckiej uczelni, przygotowała rozprawę doktorską *Matka i dziecko w rodzinie polskiej. Ewolucja modelu życia rodzinnego na ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1795 – 1918*, pod kierunkiem profesora Jerzego Kukulskiego. Dysertacja ta stała się podstawą obrony publicznej, przeprowadzonej w grudniu 2005 roku na Wydziale Filozoficzno – Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie historii p. A. Bołdyrew, z początkiem nowego roku akademickiego (2005/2006) została awansowana na stanowisko adiunkta w macierzystym Instytucie Historii (już) Uniwersytetu Humanistyczno – Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach Filii w Piotrkowie Trybunalskim. Jednak cztery lata później - również na stanowisku adiunkta - podjęła pracę w Katedrze Historii Wychowania i Pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego, a z dniem 1 października 2012 roku przejęła obowiązki kierownika Pracowni Historii Oświaty w tej Katedrze.

Należy zauważyć, że Habilitantka nie wskazuje w przedłożonej dokumentacji na osoby, które w istotny sposób wpłynęły na kształtowanie się Jej zainteresowań badawczych i warsztatowo naukowo – badawczego, Jej ostateczną afiliację do subdyscypliny naukowej, jaką jest szeroko rozumiana historia edukacji.

Z przedstawionej dokumentacji wynika, że aktualny podoktorski dorobek naukowy Anety Bołdyrew obejmuje ponad pięćdziesiąt publikacji naukowych, w tym dwie monografie, 46 artykułów i rozpraw drukowanych w publikacjach zwartych bądź w wydawnictwach ciągłych oraz sześć recenzji. Habilitantka informuje ponadto, że oddała kolejne dziesięć tekstów do druku, spośród których cztery zostały już przyjęte do publikacji. Należy zauważyć, że już po złożeniu wniosku ukazał się jeden z tych tekstów na łamach „Biuletynu Historii Wychowania” (2015, nr 33). Pierwsza monografia, zatytułowana *Matka i dziecko w rodzinie polskiej. Ewolucja modelu życia rodzinnego w latach 1795-1918* - opublikowana przez Wydawnictwo Neriton w 2008 roku i dotowana ze środków MNiSW oraz Uniwersytetu Humanistyczno – Przyrodniczego Jana Kochanowskiego - powstała na bazie wspomnianej już rozprawy doktorskiej, druga - wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w 2016 roku, pt. *Spółczesność Królestwa Polskiego wobec patologii społecznych w latach 1864 – 1914* - stanowi, jak wynika z przedłożonej dokumentacji, najważniejsze „osiągnięcie naukowe”, pracę przedstawianą do niedawna jako rozprawę habilitacyjną. Wśród dorobku publikacyjnego dr Anety Bołdyrew znajdują się dwa artykuły opublikowane w wydawnictwach zagranicznych i jeden tekst przedstawiony w języku obcym w polskim wydawnictwie. W ramach tego dorobku obecne są także cztery publikacje, których Habilitantka jest współautorką, ale jej udział w ich przygotowaniu jest znaczący, co najmniej na poziomie 50%. Należy również zauważyć, że zdecydowaną większość artykułów publikowanych na łamach czasopism stanowią teksty zamieszczone w wydawnictwach, które znajdują się na liście tzw. czasopism punktowanych (posiadając średnią, bądź nawet wysoką liczbę punktów). Podsumowując tę część opinii można skonstatować, że ilościowy dorobek publikacyjny dr A. Bołdyrew jest duży i można go uznać pod tym względem za wystarczający do ubiegania się o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego.

Zainteresowania i prace badawcze dr Anety Bołdyrew koncentrują się przede wszystkim wokół zagadnień z zakresu dziejów szeroko rozumianej edukacji oraz działalności opiekuńczej i socjalnej na ziemiach polskich w XIX i w pierwszych dekadach XX stulecia. Wśród szczegółowych problemów, które podejmowała lub jakimi nadal się zajmuje znajduje się tematyka związana z wychowaniem w rodzinie na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku. Habilitantka podejmowała w tym obszarze rozważania i badania dotyczące różnych kwestii życia rodzinnego, w tym roli matki i ojca w życiu rodzinnym oraz realizacji przez rodzinę funkcji opiekuńczych i wychowawczych, czy na przykład problemu żywienia dzieci i młodzieży w rodzinie polskiej. Była to i nadal nią pozostaje kontynuacja zainteresowań badawczych Habilitantki z czasu przygotowania rozprawy doktorskiej. Charakterystyczny pozostaje fakt, że Habilitantka poddała analizie nie tylko funkcjonowanie rodziny z tzw. warstw wyższych, ale również rodziny z niższych warstw społecznych (choćby w środowisku robotniczym). Poza wspomnianą już monografią opublikowaną

w 2008 roku *Matka i dziecko w rodzinie polskiej...* i poszerzającą w istotny sposób zakres problemowy dysertacji doktorskiej, w podoktorskim dorobku publikacyjnym dr A. Bołdyrew można naliczyć jeszcze co najmniej 19 opracowań z tego szerokiego obszaru Jej zainteresowań naukowo – badawczych.

W pewnej relacji do powyższych zainteresowań dr A. Bołdyrew pozostawały Jej badania nad działaniami opiekuńczymi podejmowanymi wobec dzieci znadujących się w trudnym położeniu, zwłaszcza dzieci ubogich, zaniedbanych i osieroconych. Do dzisiaj ukazało się co najmniej pięć publikacji Habilitantki na ten temat.

W kręgu zainteresowań naukowo – badawczych dr A. Bołdyrew mieszczą się również problemy fizycznej i zdrowotnej edukacji dzieci i młodzieży, pozostające także, przynajmniej w części, w pewnej relacji ze wskazywanymi już zagadnieniami. Tej kwestii Habilitantka poświęciła przynajmniej sześć artykułów, a na uwagę zasługuje w szczególności artykuł zatytułowany *Problematyka zdrowotna higieny młodzieży szkolnej w Królestwie Polskim na przełomie XIX i początków XX w. na łamach czasopism medycznych*¹.

Ważnym nurtem w kręgu zainteresowań naukowo – badawczych Habilitantki jest również tematyka patologii i problemów społecznych oraz działań na rzecz osób i środowisk ubogich i zagrożonych w czasach – jak stwierdza to słusznie sama – „szczególnie intensywnych przemian społeczno – gospodarczych i kulturowych w okresie postyczeniowego półwiecza”. W tym zakresie można wymienić co najmniej sześć publikacji, a w szczególności opracowanie pod tytułem *Spoleczne inicjatywy na rzecz walki z patologiami w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX stulecia*², czy pracę nt. *Kobiety wobec ubóstwa i patologii społecznych. Analiza problemu w świetle publicystyki Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX w.*³.

Istotne miejsce w badaniach dr A. Bołdyrew w okresie podoktorskim zajmuje tzw. biografistyka historyczno – pedagogiczna. Habilitantka przygotowała szereg artykułów (co najmniej sześć) ukazujących wybitnych intelektualistów, twórców oraz działaczy oświatowych w kontekście ich aktywności, czy też poglądów oraz koncepcji społecznych i edukacyjnych. W kręgu Jej zainteresowań pojawiają się także zwłaszcza postaci, jak: Bolesław Prus, Jan Władysław Dawid, Zofia Daszyńska – Golińska, Marian Falski, Walerian Łukasiński.

Habilitancie nie obce jest także zagadnienie samej edukacji historycznej. Interesuje Ją również problematyka wykraczająca poza ramy chronologiczne zagadnień określających obszar Jej zasadniczych poczynań naukowo - badawczych. Warto w tym kontekście wspomnieć choćby o

¹ W: *Czasopiśmiennictwo XIX i początków XX wieku jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2010.

² „*Studia Gdańskie*” 2012, t. XXXI.

sytuacji dziecka i dzieciństwie na ziemiach polskich w czasach drugiej wojny światowej. Należy także zaznaczyć, że w naukowym dorobku podoktorskim Habilitantki znajduje się również szereg innych tekstów - epizodycznych, okazjonalnych, ale jednak wartościowych pod względem naukowym. Przykładem może być artykuł pt. *Samobójstwa we współczesnej Polsce jako problem społeczno - demograficzny*⁴.

Oceniając dorobek towarzyszący najważniejszemu osiągnięciu naukowemu - wskazanemu przez dr A. Bołdyrew w dokumentacji związanej z Jej wnioskiem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego - można stwierdzić, że jest on wystarczający nie tylko pod względem ilościowym, ale przede wszystkim pod względem reprezentowanego przezeń poziomu merytorycznego. Wprawdzie poszczególne teksty różnią się w tym zakresie między sobą, generalnie jednak odpowiadają (wielokrotnie z tzw. „nawiązką”) standardom wymaganym na gruncie nauk o wychowaniu, a przede wszystkim szeroko pojmowanej „społecznej” historii edukacji.

Przedmiotem książki wskazanej przez Habilitantkę jako podstawowe osiągnięcie naukowe i będące Jej dysertacją habilitacyjną (w tradycyjnym znaczeniu tego określenia) jest - najogólniej rzecz biorąc - problem patologii społecznych w Królestwie Polskim w latach 1864 -1914 w świetle wyrażanych wówczas opinii i poglądów. Dr A. Bołdyrew postawiła sobie za cel ukazanie w szczególności tych opinii i poglądów, które odnosiły się do uwarunkowań, przejawów i konsekwencji wybranych przez nią patologii społecznych, jak i przedstawienie ówczesnych inicjatyw społecznych o charakterze profilaktycznym, edukacyjnym i opiekuńczo - wychowawczym na rzecz osób zagrożonych, czy osób przejawiających zachowania patologiczne. Habilitantka poddała analizie te patologie społeczne, które wówczas, jak i współcześnie były i są postrzegane jako szczególnie poważne i groźne dla porządku społecznego: alkoholizm, prostytutkę, dzieciobójstwo, porzucanie, krzywdzenie i zaniedbywanie dzieci, demoralizację i przestępczość nieletnich.

Zagadnienia ubóstwa, wykluczenia i patologii społecznych, jak i wsparcia dotkniętym nimi osób i środowisk oraz przeciwdziałania tym zjawiskom, były już podejmowane w historiografii. Należy zgodzić się jednak z opinią, iż wymagały one dalszych studiów i badań, w szczególności w odniesieniu do problemów, omawianych przez Habilitantkę.

Rozprawa jest niewątpliwie monografią o profilu historyczno - pedagogicznym, choć należy zauważyć, że Autorka nie poświęca większej uwagi tej kwestii we wstępie pracy i wynikającym z tego profilu szczegółowym dyrektywom metodologicznym.

³ W: „Obywatelki na obcasach”. *Kobiety w życiu publicznym (XIX - XXI w.)*, red. U. Kozłowska, T. Sikorski, A. Wątor, t .II, Radzymiń - Warszawa 2016.

⁴ W: *Edukacja dla potrzeb rynku pracy - realia, możliwości, perspektywy*, red. M. Szymańska, Piotrków Trybunalski 2011.

Bazę źródłową rozprawy stanowią źródła archiwalne i drukowane. Spośród źródeł archiwalnych należy zwrócić uwagę na materiały pochodzące ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Państwowego m. s. Warszawy, Archiwum Państwowego w Łodzi, Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, Archiwum Naukowego Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego. Wśród źródeł drukowanych wykorzystanych przez Habilitantkę ważne miejsce zajęła prasa i czasopiśmiennictwo (obejmujące ponad siedemdziesiąt tytułów!). Dr A. Bołdyrew słusznie stwierdza we wstępie do rozprawy, że „rola prasy w ostatnich dekadach XIX i na początku XX wieku w Królestwie Polskim (tej znaczącej części zaboru rosyjskiego – przyp. W.J.) była szczególna. Gazety i czasopisma były forum wymiany poglądów i ocen, recenzowania poczyniń towarzystw dobroczynnych i organizacji samopomocowych, narzędziem społecznej kontroli” (s. 14-15). Ważną kategorię źródeł drukowanych stanowiły także: źródła o charakterze normatywnym i sprawozdawczym, kalendarze i periodyki statystyczne, materiały o charakterze pamiętnikarskim i wspomnieniowym oraz epistolograficznym. Wśród źródeł drukowanych znajdowały się również odrębne opracowania z przełomu XIX i XX stulecia dotyczące ubóstwa i patologii społecznych, działań opiekuńczo – wychowawczych i działalności dobroczynnej. Odrębną kategorię źródeł – choć w wąskim zakresie - stanowiła także literatura piękna tego okresu.

W pracy dominuje układ problemowy oparty na sześciu podstawowych rozdziałach. Zaprezentowaną konstrukcję pracy uznać można, w kontekście wybranej tematyki i zebranego materiału badawczego, za przejrzystą i w pełni uzasadnioną.

Treść dwóch pierwszych rozdziałów stanowi swoiste i konieczne, zdaniem recenzenta, wprowadzenie do rozważań w kolejnych partiach rozprawy. W pierwszym rozdziale Habilitantka przedstawia warunki życia mieszkańców Królestwa Polskiego, omawiając przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące w tej części zaboru rosyjskiego, poziom bezpieczeństwa socjalnego ludności, stan zdrowotności i opieki medycznej (ze szczególnym uwzględnieniem niższych grup społecznych) oraz dostęp do oświaty i nauki. W rozdziale drugim Autorka przedstawia z kolei podstawy ideowe zainteresowania problematyką patologii społecznych w XIX wieku i na początku XX stulecia. Prezentuje tutaj koncepcje i programy pozytywizmu, socjalistów i narodowych demokratów, ówczesną społeczną naukę Kosciota. Wskazuje też na teoretyczne i ideowe podstawy oraz praktyczne implikacje dobroczynności, filantropii i pomocy społecznej, ruchu higienicznego oraz na nowe koncepcje pedagogiczne z przełomu XIX i XX wieku.

W rozdziale trzecim dr A. Bołdyrew koncentruje swoją uwagę na przyczynach, przejawach oraz społecznych, zdrowotnych i wychowawczych konsekwencjach alkoholizmu. Autorka stwierdza między innymi, że „publicyści mniejszą wagę przykładali do problemu picia alkoholu w elitarnych kręgach społecznych. Zwolennicy abstynencji krytykowali wszystkich, którzy nie zachowywali

pełnej wstrzemięźliwości, ale poza nimi opinii publicznej nie przeszkadzało mniej czy bardziej umiarkowane picie alkoholu w środowiskach, gdzie wyższy standard życia powodował, że nie miało ono tak dramatycznych konsekwencji jak wśród ubogich” (s.90-91). W tej części pracy Habilitantka przedstawia także rozwój polskiego ruchu przeciwalkoholowego (abstynenckiego) i formy jego aktywności, włączanie się w działalność na rzecz propagowania trzeźwości różnych podmiotów, w tym przede wszystkim organizacji społecznych i kościołów (Kościoła katolickiego i kościołów protestanckich). Dr A. Bołdyrew odrębną uwagę w tym rozdziale poświęca spożywaniu alkoholu przez dzieci i młodzież (zwłaszcza z ubogich rodzin miejskich i wiejskich).

W rozdziale czwartym Autorka przystępuje do omówienia zjawiska prostytucji. Zaczyna od prezentacji prawnych regulacji dotyczących prostytucji i stanowisk wyrażanych wówczas w tej kwestii, następnie wskazuje na uwarunkowania i skutki tego zjawiska. Habilitantka formułuje interesującą tezę, iż „ubóstwo kobiet było jedną z najważniejszych przyczyn wzrostu prostytucji, ale równie ważnym czynnikiem było zwiększenie liczby mężczyzn, korzystających z usług domów publicznych. Przemiany społeczne i kulturowe przyczyniły się do większego niż wcześniej w dziejach zapotrzebowania na płatny seks” (s.157). Osobno przedstawia problem prostytucji nieletnich i przemoc seksualną wobec dzieci i młodzieży. Pisze m.in., że dla „wielu społeczników, lekarzy, pedagogów prostytucja nieletnich była szokującym przejawem niskiego etycznego poziomu społeczeństwa, ale dla sporej części opinii publicznej stanowiła zjawisko uznawane za naturalne, wpisane w miejską codzienność” (s.169). W tym rozdziale wskazuje też na aktywność organizacji społecznych i innych podmiotów związaną z pomocą udzielaną prostytutkom i kobietom zagrożonym prostytucją oraz na opinie dotyczące wychowania seksualnego jako środka zapobiegania prostytucji.

W rozdziale piątym Habilitantka przedstawia opinie i poglądy na temat dzieciobójstwa i porzucania dzieci oraz formy zapobiegania tym patologicznym zjawiskom. Prezentuje skalę tych patologii a także dotyczące ich sankcje prawne. Autorka zauważa, że „pisząc na łamach publicystyki społecznej o dramatycznym problemie dzieciobójstwa i porzucania dzieci, starano się określić przyczyny zjawiska. Przede wszystkim podkreślano związki między skalą dzieciobójstwa a zmianami społeczno – ekonomicznymi i obyczajowymi” (s.214). Pisze też, iż „duża część uczestników publicznej dyskusji zauważała, że w miastach wśród dziecóbójczyń niemałą część stanowiły kobiety przybyłe ze wsi, zagubione w anonimowej wielkomiejskiej cywilizacji, bezradne w obliczu dnia codziennego” (s.214). Zwraca też uwagę, że w opinii ówczesnych publicystów jednym z ważniejszych czynników omawianego zjawiska było nieślubne macierzyństwo oraz stosunek do samotnych matek i ich dzieci ówczesnego społeczeństwa.

W ostatnim rozdziale (szóstym) dr A. Bołdyrew przedstawia postawy społeczeństwa wobec dzieci i młodzieży z najuboższych, zagrożonych demoralizacją środowisk społecznych. Wskazuje

m.in. na problem „dzieci ulicy” w świetle ówczesnego dyskursu publicystycznego i aktywności organizacji społecznych. Przedstawia działania opiekuńczo – wychowawcze, w tym działania profilaktyczne, na rzecz dzieci osamotnionych i zagrożonych wówczas dewiacjami społecznymi. W tej części pracy podejmuje również problem opieki nad wychowawczo zaniedbaną młodzieżą i nieletnimi przestępcami.

Rozprawa - stanowiąca podstawowe „osiągnięcie naukowe” Habilitantki - posiada drobne usterki czy niedoskonałości, przede wszystkim natury redakcyjnej. Należy ją jednak ocenić pozytywnie. Zdecydowanie wyróżnia się ona w całym dorobku podoktorskim Anety Bołdyrew i rzeczywiście może stanowić owe największe i podstawowe osiągnięcie naukowe Habilitantki. Na pewno wzbogaca dotychczasową wiedzę na temat patologii społecznych występujących w opisywanej części zaboru rosyjskiego - określanej nazwą Królestwa Polskiego - w latach 1864 – 1914.

Ocniając aktywność naukową dr Anety Bołdyrew należy wspomnieć również o Jej czynnym uczestnictwie w wielu krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych. Od czasu uzyskania stopnia naukowego doktora brała aktywny udział w 37 konferencjach (w tym w 12 konferencjach o charakterze międzynarodowym organizowanych w Polsce i w 3 konferencjach zagranicznych). W tym kontekście należy wspomnieć o Jej aktywnym uczestnictwie w XIX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Szczecinie (17-21 września 2014). Podczas tego zjazdu, w ramach sympozjum specjalistycznego „Polskie reformy oświatowe w nurcie europejskich przemian politycznych, społecznych i kulturowych”, wygłosiła referat nt. *Reformatorskie koncepcje działań oświatowych i opiekuńczo – wychowawczych wobec dzieci zaniedbanych w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w. na tle rozwiązań europejskich*

Dr A. Bołdyrew jest członkiem kilku towarzystw i gremiów naukowych: Polskiego Towarzystwa Historycznego, Zespołu Badawczego Historii Kobiet przy Komitecie Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, Komisji Historii Kobiet przy Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Historycznego, Die Deutsch – Polnische Gesellschaft für Geschichte der Medizin/Polsko – Niemieckiego Towarzystwa Historii Medycyny. Ponadto – w okresie przedstawianym w dokumentacji habilitacyjnej - uczestniczyła w posiedzeniach naukowych Komisji Historii Kobiet Polskiej Akademii Nauk w Warszawie oraz Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Wielokrotnie uczestniczyła aktywnie w seminariach naukowych organizowanych cyklicznie przez Katedrę Historii Społeczno – Gospodarczej Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego (prezentując własne referaty). W 2015 roku brała udział w projekcie badawczym *Obywatelki na obcasach*, realizowanym pod naukowym patronatem Uniwersytetu Szczecińskiego.

Na uwagę zasługuje także aktywność dydaktyczna dr Anety Bołdyrew. Habilitantka prowadziła (albo też nadal prowadzi) zajęcia ćwiczeniowe, wykładowe i seminaryjne z zakresu

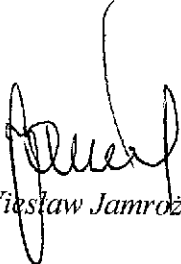
historii wychowania i myśli pedagogicznej na kierunku pedagogika na Uniwersytecie Łódzkim. Wcześniej prowadziła również – w filii UJK w Piotrkowie Trybunalskim - zajęcia dla studentów na kierunkach: historia, stosunki międzynarodowe, socjologia. W okresie Jej zatrudnienia na Uniwersytecie Łódzkim wypromowała łącznie 98 prac licencjackich i 30 prac magisterskich z zakresu pedagogiki.

Poza pracą naukową i dydaktyczną realizowaną na UŁ Habilitantka włączała się także w prace popularyzujące naukę, zwłaszcza wśród uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Na podstawie przedłożonej dokumentacji można ocenić pozytywnie dorobek dydaktyczny i popularyzatorski dr Anety Bołdyrew (choć nie w pełni uwzględniający kryteria określone w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku).

Reasumując, można podkreślić, że **osiągnięcia naukowe dr Anety Bołdyrew - w tym również poziom rozprawy wskazywanej we wniosku jako Jej najważniejsze osiągnięcie - należy ocenić pozytywnie. Z pewnością spełniają one warunki określone w art. 16 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym... z dnia 14 marca 2003 roku.** W konsekwencji uzasadniają starania dr Anety Bołdyrew o nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Poznań, 21.11.2016

Wiesław Jamrożek